

COMPARISON OF THE BAŞODA AND BRIDE'S ROOM IN ANATOLIAN HOUSING

ANADOLU KONUTUNDA BAŞODA VE GELİN ODASI
KARŞILAŞTIRMASI¹

Hicran Hanım HALAÇ²
Büşra SAĞLAM DORUK³

Abstract

Anatolian housing, which is one of the most important reflections of our cultural accumulation, has existed with the influence of traditional family structure together with tent culture. The room, which is one of the most important determinants of Anatolian housing, is shaped in line with the needs of the family and each room is arranged in such a way that it can meet the needs of a family. One of the most elaborate rooms of the house organized to provide privacy and to host guests in anatolian housing is the başoda and while the other one is the bride's rooms, which serve as a dowry and organized for the married child. The fact that the concept of a bridal room, which has preserved its existence from the past to the present but has not found enough space in the researches, is confused with the başoda, causes the loss of our cultural existence. In this study, it is aimed to investigate the formations of the bride's room and the başoda in Anatolian housing. Accordingly, the concept of rooms in Anatolian residence was defined, the architectural and decorative features of the bridal rooms and the başoda were emphasized from the featured rooms in the residence, and the comparison of these two rooms was made. It is aimed to embody the subject with examples of high-quality housing in Anatolia, the başoda and bridal room samples.

Keywords: Anatolian housing, tent, room, başoda, bridal room.

Özet

Kültürel birikimimizin en önemi yansımalarından olan Anadolu konutu, çadır kültürü ile birlikte geleneksel aile yapısı etkisiyle var olmuştur. Anadolu konutunun en önemli belirleyici mekanlarından olan oda, ailenin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiş, her bir oda bir ailenin ihtiyaçlarına cevap verebileceği şekilde düzenlenmiştir. Anadolu konutunda mahremiyeti sağlamak ve misafir ağırlamak için düzenlenen evin en önemli odalarından biri başoda iken bir diğeri de evlenen çocuk için düzenlenen, bir nevi çeyiz görevi gören gelin odalarıdır. Geçmişten günümüze varlığını az da olsa korumuş ancak araştırmalarda yeterince yer bulamamış gelin odası kavramının başoda ile karıştırılması, kültürel varlığımızın kaybolmasına sebep olmaktadır. Çalışmada, Anadolu konutunda var olan gelin odası ve başoda oluşumlarını araştırmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, Anadolu konutunda oda kavramı tanımlanmış, konuttaki özellikli odalardan başoda ile gelin odalarının mimari ve süsleme özellikleri üzerinde durulmuş, bu iki odanın karşılaştırması yapılmıştır. Anadolu'da var olan nitelikli konut örneklerinden başoda ve gelin odası örnekleri ile konunun somutlaştırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu konutu, çadır, oda, başoda, gelin odası.

¹ Bu çalışma, 25-27 Haziran 2019 tarihlerinde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde düzenlenen Resstcongress III. Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler isimli kongrede bildiri olarak sunulmuştur.

² Doç. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Anabilim Dalı, hhhalac@eskisehir.edu.tr

³ Doktora Öğrencisi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Anabilim Dalı, saglambusra7@gmail.com

GİRİŞ

Barınma ihtiyacı doğrultusunda ortaya çıkan Anadolu konutu, iklim, topoğrafya, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıya göre şekillenmiş, Anadolu insanının yaşam biçimini gözler önüne seren önemli bir kültürel miras olmuştur.

Toplum uygarlığının yansıması olan Anadolu konutu, avluları, iç mekanları ve donatı elemanlarıyla özgün niteliklere sahiptir. Anadolu konutunun temel mekanı ise odalardır. Odalar genellikle yaşamla ilgili tüm eylemlere yanıt verebilecek şekilde tasarlanmış olmakla birlikte, Anadolu konutunda özellikli odalara da sıklıkla rastlanmaktadır.

Anadolu konutunun mekan kurguları çeşitli araştırmalara konu olmasına rağmen, gelin odası ile ilgili yapılan araştırmalar oldukça azdır. Ulusal Tez Merkezinde yapılan gelişmiş taramada anahtar kelime olarak “GELENEKSEL”, “KONUT” kelimeleri girildiğinde 1012 sonuç çıkmaktayken “MİMARLIK”, “GELENEKSEL” VE “KONUT” kelimeleri girildiğinde 730 sonuç çıktığı görülmektedir. Aynı zamanda Ulusal Tez Merkezinde yapılan gelişmiş taramada “GELENEKSEL”, “KONUT” ve “BAŞODA” kelimeleri girildiğinde 2 sonuç çıkarken, “GELENEKSEL”, “KONUT” ve “GELİN ODASI” kelimeleri girildiğinde 0 sonuç çıkmaktadır. Bunlarla birlikte Google Scholar’da “GELİN ODASI” anahtar kelimeleri tarandığında bu konuda yazılmış sınırlı belgenin olduğu görülmektedir. Ancak sözlü kaynaklar ve Anadolu konutunun mekansal yapısı böyle bir kültürün varlığını gösterdiğinden, bu konuda yapılan çalışmalar yetersiz bulunmaktadır.

Çalışmanın amacı, Anadolu konutunun en özellikli odalarından başoda ile konutlarda var olan ancak çalışmalarda yer bulamamış gelin odası kavramlarını araştırmak ve bu kavramların ilişkilerini irdelemektir. Bu kapsamda başoda ile gelin odası kavramları Anadolu’da karşımıza çıkan konut örnekleri üzerinden incelenmiştir. Anadolu aile yaşantısının getirisi olan bu odalar kültürümüzün birer yansıması olması sebebiyle araştırılmaya değer bulunmuş ve belgeleme yolu ile sonraki çalışmalara yardımcı olması amaçlanmıştır.

2. Anadolu Konutu

Konut, insanların oturması için yapılmış mesken anlamındadır (Larousse, 1990). Bir diğer tanıma göre ev; Yalnızca bir ailenin oturabileceği şekilde ve büyüklükte yapılmış konut anlamındadır (Hasol, 1990, s.184). Anadolu konutuna gelindiğinde ise Osmanlı döneminde gelişerek temel özelliklerini edinmiş, farklı kültürlerin de etkisiyle oluşumunu tamamlamış bir tipoloji karşımıza çıkmaktadır. Eldem’in Türk evi olarak tanımladığı Anadolu konutu ise şöyledir: Türk evi eski Osmanlı devletinin işgal ettiği sınırlar içinde eski anlatımla Rumeli ve Anadolu Bölgelerinde yerleşmiş, gelişmiş ve 500 sene kadar tutunmuş kendi özellikleriyle oluşmuş bir ev tipidir (Eldem, 1954, s.11). Kuban ise Anadolu konutunu Geleneksel Türk ailesinin yaşam kültürü ve törelerine uygun şekil ve plan özelliklerini gösteren asırlarca Türk insanının gereksinimlerine cevap vermiş bir konut tipi olarak bilinmekte ve tanımlanmaktadır (Kuban, 1976, s.192). Bu tanımlamalar ışığında Anadolu konutunu, Anadolu insanının edindiği mimari bilgi, yaşadığı bölgenin coğrafi şartlarıyla birleştirip, gelenek ve görenekleri ile harmanladığı konut tipi olarak tanımlayabiliriz.

Anadolu konutunun oluşumu Orta Asya’dan getirilen kültürel birikim ile Anadolu topraklarında yaşamış kültürün sentezi olarak ortaya çıkmıştır. Kültürel birikim, sosyo-ekonomik durum, bölgenin iklim ve topoğrafik yapısı, din, malzeme gibi etmenlerle şekillenmiş ve zaman içinde belli bir sentez oluşturmuştur.

Anadolu konutunda planlama, ihtiyacı karşılamak odaklı oluşmuş, işlevsellik ön planda tutulmuştur. İç mekan kurgusu; pratiklik, işlevsellik, çevre koşullarına uyum,

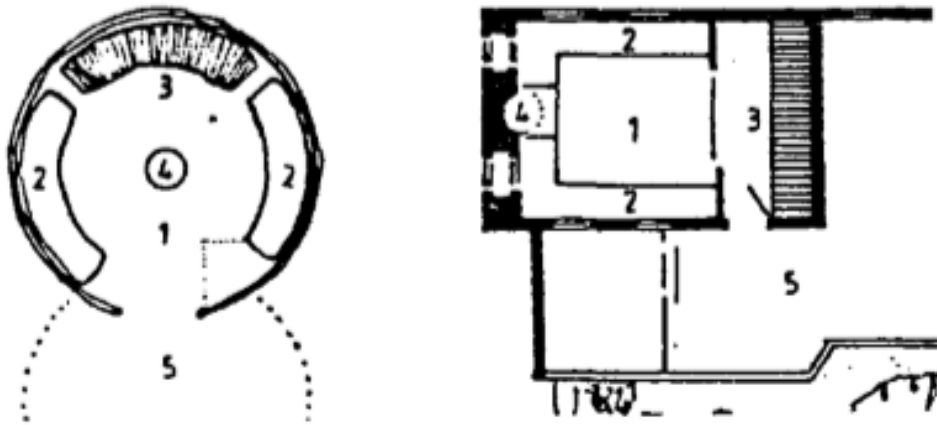
çözüme iç mekanla başlayıp dışa doğru geliştirmek ve bütünleştirmek, malzeme ve gereçleri en yakından seçmek, çözümde, strüktürde, görünüşte yalınlık işlevsel çözümlerin planlamada önceliği şeklinde oluşturulmuştur. Kat kullanımları aile yaşantısına göre şekillenmiş, zemin katlar sokağa kapalı tutulurken üst katlarda çıkmalar kullanılmıştır (Burkut, 2014: 44).

Anadolu konutunda iç mekan sofa etrafına dizilmiş oda kurgusundan oluşmaktadır. Anadolu konutunun plan tipini belirleyen, sofanın ve odaların yerleşimini ilk olarak bilimsel anlamda sınıflandıran Eldem olmuştur. Eldem konutu sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı plan tiplerine ayırmıştır (Eldem, 1954, s.24).

3.Anadolu Konutunda Oda

Anadolu konutunda oda çadır kültürüyle özdeşdir. Çadır yaşama birimi olarak bütün ihtiyaçları karşılayan bir birim olarak Anadolu konutundaki oda kavramının karşılığı olmaktadır (Tablo 1). Konutun en önemli birim olan odaların her birinde oturulabilir, yatılabilir, yıkanılabilir, yemek yenilebilir hatta yemek pişirilebilir. Oda daima kendi başına bir varlık, bir bütündür(Eldem, 1987). Günlük yaşamda insanın fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere odalarda yapılan düzenlemeler mekanın rahat bir şekilde kullanımını sağlamaktadır. Bu amaçla konutta oda Küçükerman'ın eserinde belirtilmiş olduğu üzere düşeyde üç bölüme ayrılmıştır. Tüm günlük eylemler yerde ve yere yakın bir seviyede gerçekleştirildiği için yer ile oturma elemanı sedirin sırt dayama yerinin üst hizasına kadar olan kısım faydalı kullanım alanı olarak düzenlenmiştir. Bu alanda yemek yapma, yemek yeme, yatma ve oturma gibi ana işlevler gerçekleştirilmiştir. Sedirin sırt dayama minderinin üst hizasından başlayarak duvarda gömme şeklinde yapılan dolabın üst kısmı faydalı kullanım alanının üst kısmını oluşturmaktadır. Bu alan sadece depolama gibi ikinci derecede önemli günlük işlevler için düzenlenmiştir. Dolabın yüksekliği ise insanın kolunu yukarı kaldırdığında uzanabileceği mesafe gözetilerek ayarlanmıştır. Bu hizadan tavana kadar olan kısım ise nadir kullanılan alan olarak belirlenmiştir. Bu alan genellikle süslemeler için ayrılan bölüm olarak düzenlenmiştir (Küçükerman, 1988, s.48).

Tablo 1: Çadır ve Anadolu Konutu odası



1.Çok amaçlı ortak alan 2. Oturma alanları 3. Kapalı kullanım alanları 4. Isıtma elemanları 5. Hizmet alanları (Küçükerman, 1988)

Odaların en temel özelliği sürekli kullanıma olanak sağlamasıdır. Günlük aktiviteler yerine getirilir akşam olduğunda dolaptan çıkarılan yataklarla uyuma mekanı haline alır (Tablo 2). Odaların en az bir duvarında mutlaka dolap bulunmaktadır. Bu dolaplar yüklük olarak kullanılmakla birlikte abdesthane olarak düzenlenmiş olanlarına da rastlanmaktadır. Geleneksel yaşama biçimiyle ilgili olan bu oda tasarımı uzun yıllar aynı kalmıştır.

Tablo 2: *Türk Odasının İşlevleri*



Anadolu konutundaki odalar günlük ihtiyacı karşılayacak şekilde oluşturulmuştur (Günay, 1998, s.171).

Anadolu konutunda odanın bir diğer önemli özelliği ise kusursuz formudur. Optimum koşulları sağlayabilmesi için odalar şaşmaz biçimde kare veya kareye yakın dikdörtgen formdadırlar. Binanın arsaya oturuşu hangi şartlarda olursa olsun üst kat odalarda çıkmalarla oda iç mekanının düzgünleştirilmesi yoluna gidilmiştir (Hacıbaloğlu, 1989, s.24).

Oda mekanı düzenlenirken mahremiyet de göz önünde bulundurulmuştur. Bu ya bir örtü ile ya da oda içinde düzenlenen kapının içine açıldığı dolap ile sağlanmıştır. Bu çözüm odadakilere, kapının açılma sesini duymaz duymaz toparlanma olanağı verir (Bektaş, 1996, s.106).

4. Anadolu Konut Mimarisinde Özellikli Odalar

Odaların tüm işlevleri karşılayabilen nitelikleri bulunsa bile, bir evin birden çok odadan oluşması, her birine farklı özellikler kazandırır. Başoda, gelin odası, yaz odası, kış odası, köşk odası bunlardan birkaçıdır. Sofaların etrafında sıralanırken köşeye düşen, araya düşen ya da sofanın ucunda bağımsız olarak yerini alan odaların isimleri farklıdır. Bu odalar içinde köşeye gelen ve boyutsal olarak diğerlerinden büyük olanına başoda adı verilir. Konukların ağırlandığı bu odaya, bazı yörelerde selamlık adı da verilmektedir. Sofanın bir ucunda döşemeden yükseltilerek oluşturulmuş oda, köşk odası ya da eyvan odası olarak adlandırılır.

Türk evinde yaz ve kış odaları da bulunur. Güneş ve rüzgara göre evin içindeki konumları değişebilir. Açık ve serin olması istenen odalara yapı içerisinde köşede, üst

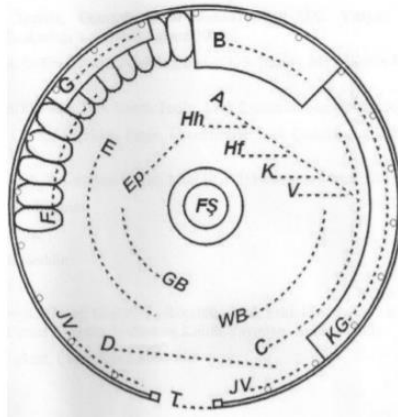
katta, rüzgar alan yerde gibi uygun yönlendirme yapılır. Bunun yanında, ince ve geçirimli malzeme ile ince duvarlar; ince, geçirimli döşemeler ve tavanlar uygulanır.

4.1. Başoda

I. Başodanın fiziksel özellikleri

Türklerde misafir ağırlamak, eve gelen konuğu rahat ettirmek, Türklerin çadır hayatından günümüze kadar etkisini korumuş en önemli geleneklerindedir. Türk çadırı aile yaşantısı gereği bölümlenmiş, çadırın kapısından girince sol taraf erkeklere, sağ taraf kadınlara ayrılmış durumdadır. Erkek tarafının kapının tam karşısına denk gelen kısmına “tör” adı verilir. Burası en kıymetli (yaşlı, sözü geçen, saygı duyulan) erkek misafirler için hazırlanmıştır. “Başköşe” ya da “şeref mevkii” olarak ifade edilen bu kısım misafirlerin ağırlığına yaraşır şekilde “koşma” adı verilen nakışlı keçe örtüler veya “ocakçı” adı verilen özel halılarla kaplanmıştır (Çandarlı, Şahin, 2016, s.32) (Tablo 3). Aynı zamanda Divanu Lügati't Türk'te “Kelişlig barışlıg ev” olarak ifade edilen ve “konuk odası”(Kaşgarlı, çev. 2006, s.370) olarak tanımlanan bir sözcük grubunun varlığı eski Türklerde misafir için ayrıcalıklı bir bölüm-oda oluşumunun varlığını desteklemektedir.

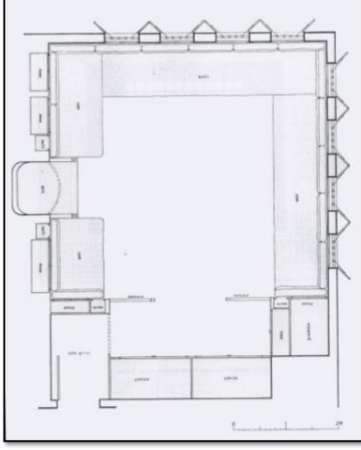
Tablo 3: Türk Çadırı



Bir Altay Yurdunun İç Düzeni: A. Aile yeri, B. Yatak, C. Kadınlar Tarafı, D. Fakirler ve Hizmetçiler Yeri, E. Erkekler Tarafı, EP. Şeref Yeri, F. Meşin Çuvallar, FŞ. Ocak, G. Putlar, GB. Erkek Misafirler, Hh. Ev Sahibi, Hf. Ev Hanımı, JV. Genç Hayvanlar, K. Çocuklar, KG. Mutfak Takımı, T. Kapı, V. Akrabalar, , WB. Kadın Misafirler (Radloff, 1956, s.24)

Anadolu konutunun özellikli odaları arasındaki en önemlisi başodadır. Genellikle iki ya da üç katlı düzenlenen konutlarda konutun köşede, manzaralı ve en aydınlık odası başoda olarak düzenlenmiştir. Evin simgesi olan başoda dolap, ocak, sekilik, duvar ve tavan kaplamaları, normal ve tepe pencereleriyle donatılmıştır (Tablo 4). Bu oda haremlik-selamlık olarak düzenlenen konutlarda selamlık kısmından doğrudan ulaşılan, genellikle erkek misafirlerin ağırlandığı, toplantıların yapıldığı önemli bir odadır (Hacıbaloğlu, 1989, s.22).

Tablo 4: Başodanın mekansal oluşumu



Başoda planı (Günay, 1998, s. 140) Kaymakamlar Konağı başodası (Bozkurt, 2009, s.108)

Başoda genellikle erkek misafirleri ağırlamak için kullanılan bir oda olduğundan aile mahremiyeti adına bazı düzenlemelere gidilmiştir. Odanın girişi ayrı bir bölümden sağlanmış, girenin odanın tümünü görmesi engellenmiş ve içeridekilere toparlanma imkanı sağlanmıştır. Başodada mahremiyet için yapılan bir diğer düzenleme de servis dolaplarıdır. Misafirlere ikramda bulunan evin kadını yabancı erkeklerin içine çıkma, ikramları bu dolaba yerleştirip dolabı döndürerek başodadan bu ikramların alınmasını sağlamıştır (Tablo 5)

Tablo 5: Döner dolap (servis dolabı) örnekleri



Servis Dolabı örneği Safranbolu, Kaymakamlar Evi'nde dönme dolap (www.rotasenin.com)

II. Başodanın süsleme özellikleri

Türk toplumunun aile yapısı, günlük hayatı ve İslam'ı yaşayışı Türk evinin tasarımını etkilemiştir. Türk evinin tasarımından süslemesine kadar her şey, Türk toplumunun, sosyal ve kültürel yapısının bir yansımasıdır. Anadolu konutunda süsleme iki türlü olur. Birincisi; duvar örgüsü sırasında yapı elemanlarına bağlı olarak yapılan süslemedir. Taş ve duvar örgülerindeki dekoratif diziler, dolma göz duvar gibi geometrik bazen bitkisel motiflerin ortaya konması gibi. İkincisi bu yapı elemanları ve mimari unsurlar üzerine bağımsız olarak yapılan süslemelerdir. Dolap ve tavan süslemelerindeki nakışlar, manzara resimleri gibi (Gögebakan, 2015, s.53).

Anadolu konutunda görülen bu süsleme anlayışı konut içinde özellikle odalarda uygulanmış, bazı odalar diğerlerinden ayrıcalıklı tutulmuştur. Başoda, bu konuda süslemelerin en çok rastlandığı odalardır. Oda, gelen konukların ağırlandığı, aile toplantılarının gerçekleştirildiği özel bir oda olması, odaya ayrıcalıklı bir özen gösterimini beraberinde getirmiştir.

Başodada iç mekanda kullanılan, mekânın önemli estetik unsurlarından olan süslemeler, kapı, ocak, dolap ve tavanlarda yoğunlaşmıştır. Kapılardaki oyma desenler, ocaklarda alçı süslemeler ile kalem işi süslemeler, dolaplarda ahşap oymalar ile alçı süslemeler, tavanlarda yine kalem işi süslemeler ile geometrik kompozisyonlar Anadolu konutu başodalarında görülen süslemelere örnek gösterilebilir (Tablo 6,7,8).

Tablo 6: *Başoda ocak örnekleri*

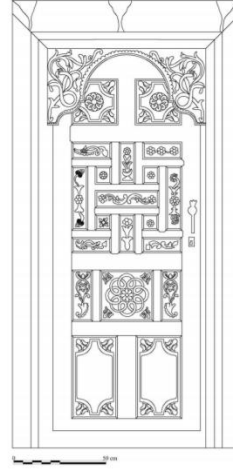


Sipahioğlu Konağı, Safranbolu. Başoda ocak görünümü (Çan, 2011, s.122)



Gökçüoğlu Konağı, Safranbolu. Başoda ocak görünümü (Bozkurt, 2009, s.108)

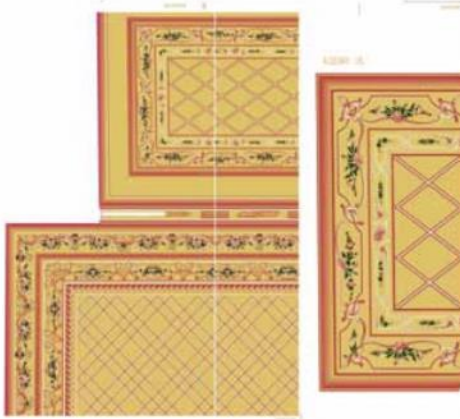
Tablo 7: Başoda dolap ve kapı örnekleri



Hacı Hızır Salih Efendi Evi Başoda Dolapları,
Denizli (Cömertler; Pektaş, 2017, s.22)

Hacı Hızır Salih Efendi Evi Başoda
Kapısı, Denizli(Cömertler; Pektaş,
2017, s.18)

Tablo 8: Başoda tavan süslemeleri



Kavafyan Konağı Başoda Tavan
Bordür ve Eteğinde Yer Alan Bitkisel
Bezeme Paftası (Arslan, 2014, s.106)

Kavafyan Konağı Başoda Tavan Eteği ve
Bordüründe Yer Alan Bitkisel
Bezeme Detayı (Arslan, 2014, s.106)

4.2. Gelin Odası

I. Gelin odasının fiziksel özellikleri

Hızlı bir değişim içinde olmasına rağmen toplum yaşamındaki önemini korumaya devam eden evlilik, "Bir kadınla bir erkeğin aile kurmak üzere kanunların uygun gördüğü şekilde bir araya gelmesi" olarak tanımlanır (Sağol, 2005, s.661). Türk kültüründe evlilik kurumunun önemi insanoğlunun ilk mimari eserlerinden biri olan çadır kültüründen günümüze kadar aile yaşantısında önemini korumuştur (Çandarlı Şahin, 2016, s.25).

Türk çadır yaşantısında evlendirilen çocuk için yeni bir çadır yapılmaktaydı. Bazen bu çadırlar hazırlanana kadar babanın çadırının bir kısmı perde ile örtülerek ayrılmakta, sayısı çok olan ailelerde çadır perdelerle birkaç bölüme ayrılmaktaydı (Deveci, 2017, s.437). Ögel'de çadırlardaki oda ve yatakların ayrılmasında perdenin büyük bir rol oynadığını vurgulamaktadır (Ögel, 1995, s.28). Bu çadırlarda anne baba ile birlikte en fazla iki evlenmiş oğluya gelinleri kalmakta, aile üyeleri ondan fazla olduğunda evin en büyük oğluna yeni çadır yapılmaktaydı. Evlenen çocuklara yapılan çadırlar yeni bir hayatın başlangıcı, iyilik ve mutluluğun simgesi olarak beyaz renkte yapılmaktaydı (Deveci, 2017, s.441).

Anadolu'ya gelindiğinde Türk çadırının etkisi devam etmiş, konutun yapısı çadırdaki aile kültürünün etkisiyle oluşmuştur. Geleneksel aile yapısı itibariyle Türk ailesi geniş bir yapıda olması ve kendi içerisinde küçük aileler barındırması dolayısıyla Anadolu konutunda her oda küçük bir ailenin yaşayabileceği şekilde oluşturulmuştur. Ailede bir çocuğun evlenmesiyle birlikte konutta yeniden düzenlemelere gidilmiş ve gelin odaları bu şekilde varlık bulmuştur. Daha yalın tutulan, süs unsurlarına fazla önem verilmeyen odaların aksine gelin odaları, evli çiftlerin yatak odası olup duvar ve tavan süslemeleri bakımından göz alıcı bir görünüm içindedir (Hacıbaloglu, 1989, s.22).

Gelin odaları Anadolu konutunda oda tanımlamasına tamamen cevap veren niteliktedir. Bir ailenin yaşayabilmesi gerekliliği gelin odasına ocak, sedir, yatak, dolap, gusülhane gibi elemanları da beraberinde getirmiştir (Tablo 9). Konuttaki diğer odalar gibi bağımsız çözülen gelin odası, ev içinde yeni kurulan küçük aile için mahrem bir yaşam alanı olmak üzere tasarlanmıştır.

Tablo 9: *Gelin Odası*



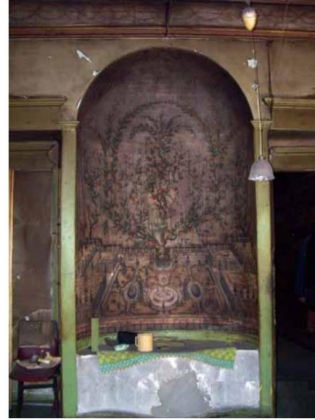
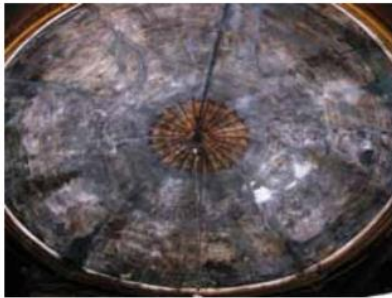
Kaymakamlar Evi gelin odası, Safranbolu (Tokol, 2014, s.20)

II. Gelin odası süslemeleri

Gelin odası, Türklerin ilk yerleşimlerinden günümüze kadar varlığını korumuş, konutun özenle hazırlanan özellikli odalarının başında gelmektedir. Ögel, "Türk Kültür Tarihine Giriş" kitabında gelin çadırlarının içlerinin kırmızı olduğunu (Ögel, 1984, s.23) ifade ederek çadır kültüründe gelin odasının karşılık bulduğuna ve ayrıcalıklı olarak hazırlandığına işaret etmektedir. Aynı zamanda Ögel "Cibinlik" tanımını "yatakları birbirinden ayıran veya gelin yatağının sembolü"(Ögel, 1995, s.28) olarak tanımlayarak gelin için hazırlanmış ayrıcalıklı bir bölümün varlığına dikkat çekmektedir. Tüm bunlar gelin ve gelin odası kavramlarının eski Türklerden günümüze kadar geldiğinin ve gelin odalarına gösterilen özenin bir göstergesi niteliğindedir.

Anadolu konutunda gelin odası süslemelerinin en etkilisi çeyizdir. Evlilik kurumunun Anadolu kültüründe önemli bir gelenek olması çeyiz kültürünün de evlenme gelenekleriyle birlikte uygulanmasını sağlamıştır. Gelin odası, yeni evlenecek çiftin erkek tarafının hazırladığı ve konutta çeyiz kültürünün mimari olarak bir getirisi iken, odanın eşyaları da kadının çeyizi olarak eve getirilmektedir. Düğün süresince gelin odasında sergilenen eşyalar misafirler tarafından görülmeye gelmekte, bu durum ailelerin ekonomik durumunun da göstergesi olmaktadır (Nutku, 1993, s.297). Bu nedenle Anadolu konutunda gelin odalarına özen gösterilmekte, konuttaki diğer odalardan ayrı tutulmaktadır. Her ne kadar başoda kadar itina ile hazırlanmadığı örnekleri olsa da, gelin odalarının pek çok konutta dolapları, ocakları, duvar nişleri, tavanları ve bezemeleri ile özellikli olarak hazırlandığı görülmektedir (Tablo 10)

Tablo 10: *Gelin Odası Süslemeleri*



Kavafyan Konağı Gelin Odası Kubbesi (Arslan, 2014, s.107)

Kavafyan Konağı Gelin Odası Kubbe Köşe Üçgenlerinde Yer Alan Bitkisel Bezeme (Arslan, 2014, s.110)

Kavafyan Konağı Gelin Odası Duvarındaki Nişte Yer Alan Bahçe Betimlemesi (Arslan, 2014, s.109)

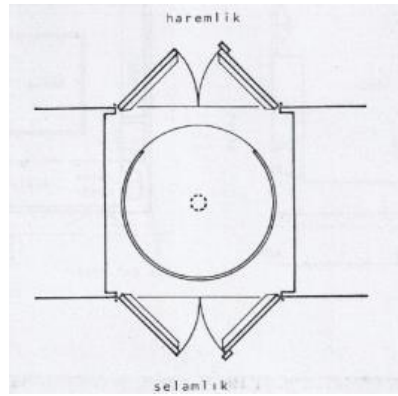
4.3. Başoda Ve Gelin Odası Arasındaki Farklar

Anadolu konutunun biçimlenişindeki en önemli öge olan oda, tek başına yaşama birimi olabilmekte, odanın olmaması evin varlık nedenini ortadan kaldırmaktadır (Bozkurt, 2009, s.30). Oda daima kendi başına bir varlık, bir bütündür (Eldem, 1987, s.15). Anadolu konutunda odanın bu derece önemli olması bazı odaların özellikli

olmasını beraberinde getirmiştir. Daha önce bahsedilen bu özellikli odalardan başoda ve gelin odası birbirlerine benzeyen ve genellikle de konut incelemelerinde karıştırılan iki oda olmuştur. Bu iki odanın aslında birbirlerinden farklı özelliklerinin bulunması, karıştırılmasının önüne geçmek adına bu bölümde incelenecektir.

Başoda ve gelin odası ayrımında öncelikli incelenmesi gereken servis dolaplarıdır (döner dolap). Başodanın misafirlerin ağırlandığı ve özellikle erkek konukların toplandığı bir mekan olması, mahremiyet kavramını beraberinde getirmiştir. Evde kadının erkek misafirlerin yanına girmeden ikramda bulunabilmesi adına Anadolu konutunda başodada servis dolapları uygulanmıştır (Tablo 11). Gelin odasının özellikle kırsal yerleşim bölgelerinde kadın misafirlerin ağırlandığında başoda gibi kullanılması, odanın oturma işlevini yerine getirecek elemanlara sahip olma gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Ancak gelin odalarının asıl oluşum amacının konukları ağırlamak olmaması dolayısıyla Anadolu konutu gelin odalarında servis dolapları bulunmamaktadır.

Tablo 11: Servis Dolabı



Servis dolabı örneği (Günay, 1998)

Başoda ile gelin odası ayrımının yapılabileceği en önemli etmenlerden biri de yatak kullanımudur. Başoda gerektiği durumlarda yatak odası olarak kullanılabilir. Ancak yatak elemanları oda içinde dolaplarda tutulmakta, gerektiğinde çıkartılıp yatak haline getirilmektedir. Gelin odasında da her ne kadar dolap içerisinden çıkarılarak serilen yataklar olsa da karyola kullanımının yaygınlaşmasıyla oda içinde sabit bir yatak kullanılmaya başlanması gelin odasını başodadan ayırmaktadır. Gelin odaları her ne kadar özenle hazırlanmış olsa da başoda hareketsiz mobilyaları, dolapları, tavan süslemeleri ve ocak detaylarıyla çok daha ince düşünülmüş bir mekandır.

Başoda ve gelin odası arasındaki bir diğer fark da ocak düzenleridir. Başodadaki ocaklar oldukça özenli olup oymalı ve kalem işi süslemeli iken gelin odalarında genellikle bu tür süslemelere rastlanmamaktadır (Tablo 12).

Tablo 12: *Ocak örnekleri*



Sipahioğlu konağında ocak örnekleri. Başodada bulunan ocak oldukça özenli olup çiçekli taş ocak şeklinde yapılırken, gelin odaları ve günlük odalarda ocaklar, tek sıra oymalı, çift sıra oymalı veya kireç sıvalı taş ocak şeklinde yapılmıştır (Bozkurt, 2009, s.96).

Anadolu konutu odalarında dolap, oda düzenleyici görevi olan içinde yüklükler ve gusülhaneler olan önemli bir elemandır. Gelin odalarında bu dolap içi banyoları aile mahremiyeti açısından var olmuş bir durumdur (Tablo 13). Başodada ise yatma mekanı olarak da kullanımı düşünülen konutlarda rastlansa da bu banyolar genellikle bulunmamaktadır. Dolap içlerindeki bu gusülhaneler gelin odaları ile başodayı birbirinden ayıran farklardan biri olabilmektedir.

Tablo 13: Dolap içi Gusülhane



Kaymakamlar evi dolap içi gusülhane örneği, Safranbolu (Tokol, 2014, s.22)

Safranbolu Yörük köyü Sipahioğlu konağına bakıldığında özellikle iki odanın tavan, ocak ve duvar süslemelerinin konutun diğer bölümlerine göre daha özenli hazırlandığı görülmektedir (Tablo 14,15). Bir konutta iki başodanın olmadığı göz önüne alındığında odalardan birinin gelin odası olarak hazırlandığı muhtemeldir.

Tablo 14: Sipahioğlu Konağı Başoda Tavan, Duvar ve Ocak Düzenlemeleri (Çan, 2011, s.122)



a. Başoda tavan süslemeleri



b. Başoda duvar süslemeleri



c. Başoda ocak düzenlemeleri



d. Başoda tavan süslemeleri

Tablo 15: *Sipahioğlu Konağı Gelin Odası Düzenlemeleri*



a. Sipahioğlu Konağı Gelin Odası Duvar Süslemeleri (www.pinterest.co.uk)



b. Sipahioğlu Konağı Gelin Odası Duvar Süslemeleri (www.mustafacambaz.com)



c. Sipahioğlu Konağı Gelin Odası Duvar Süslemeleri Detayları (Çan, 2011, s.144)



d. Sipahioğlu Konağı Gelin Odası Duvar Süslemeleri Detayları (Çan, 2011, s.146)

5.SONUÇ

Anadolu'da konut tasarımı insanların gereksinimleri sonucu zamanla ortaya çıkmış, bölgenin iklimi, arazi özellikleri ile insanların gelenek görenekleri ve sosyo-ekonomik durumlarına göre şekillenmiştir. Anadolu konutunun mekansal özellikleri kullanıcının yaşamını en iyi şekilde geçirmesi üzerine oluşturulmuş, avluları, iç mekanları ve donatı elemanlarıyla tüm ihtiyaçlara cevap verecek şekilde tasarlanmıştır. Konutun temel mekanı ise odadır. Oda başlı başına bir yaşama birimi olarak konutun tasarımının başlangıcı kabul edilebilmektedir. Odanın bu denli önemli olması Anadolu konutunda özellikli odaların var olmasını sağlamış, bu doğrultuda konutlarda başoda ve gelin odası gibi odalar ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma kapsamında Anadolu konutu incelenmiş, konutta var olan ve her ne kadar günümüz konutlarında mevcudiyetini kaybetmiş olsalar da geçmiş kültürümüze ait konut oluşumunda etkili olan başoda ve gelin odası kavramları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Anadolu konutu birçok araştırmaya konu olmuş, hakkında pek çok tartışma yapılmıştır. Bununla birlikte Anadolu konutunun temelini oluşturan oda kavramı ile başoda ve gelin odası üzerine yapılan araştırmalar oldukça azdır. Aynı zamanda başoda ile gelin odası kavramlarının karıştırılması, geçmişten günümüze varlığını korumuş konutlarımızdaki kültürel birikimimizin kaybolmasına sebep olmaktadır. Anadolu'da yüzyıllardır oluşum gösteren, pek çok kültürün etkileşimini en iyi şekilde yansıtan Anadolu konutunun korunması, belgelenmesi ve gelecek nesillere aktarılması bu kültürel mirasın doğru anlaşılması ve özgün niteliklerine uygun olarak ifade edilmesi ile mümkündür.

Bir bölgede konut araştırması yapılırken, konutta bir başodanın varlığına ek olarak özenle hazırlanmış bir başka odanın, eve gelecek olan gelin için hazırlanmış bir gelin odası olabileceği unutulmamalıdır. Bahsedilen farklılıklar incelenerek odanın işlevi üzerine gerekli bilgi toplanmalı ve Anadolu konutunun doğru belgelenmesi sağlanmalıdır.

"Olmayan şeyin dilde adı mı olur." (Kaşgarlı, DLT III)

KAYNAKÇA

- Arslan, H. (2014). Boğaziçi'nde 18. Yüzyıldan Kalma Bir İstanbul Evinin Durumu Hakkında Sanat Tarihi Bağlamında Yeni Değerlendirmeler. Güzel Sanatlar Bölümü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. 97-117.
- Atalay, B. çev. Divanü Lugati't-Türk Tercümesi. I -III; Divanü Lugati't-Türk Dizini "Endeks". IV
- Bektaş, C. (1996). Türk Evi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bozkurt, S. G. (2013). Anadolu'da Geleneksel Konut ve Avluların Özellikleri ile Tarihsel Gelişiminin Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi.
- Bozkurt, S. G. (2013). 19.yy da Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekan Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi
- Burkut, E. B. (2014). Osmanlı/Türk Evi Mekan Kurgusunu Modern Konut Mimarisinde Okumak. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik Ve Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Cömertler, E., Pektaş, K. (2017). Ahşap Süslemeli Bir Ev: Denizli Merkezefendi Hacı Hızır Salih Efendi Evi. Kalemişi Dergisi. Cilt 5. Sayı 9. 13-31.
- Çal, Halit. Tokat Evleri. Ankara: Turizm ve Kültür Bakanlığı, 1988.

- Çan, Y. (2011). Safranbolu Yörük Köyü Sipahioğlu Konağı'nın Mimari Ve Süsleme Özellikleri, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Türk İslam Sanatı Programı. Yüksek Lisans Tezi.
- Çandarlı Şahin, A. (2016). Türk Çadırı Üzerine. -Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı:16 25-39.
- Deveci, A. (2017). Türkmen Kültüründe Çadır. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt:10 Sayı:54. 434-452
- Eldem, S. (1954). Türk Evi Plan Tipleri. İstanbul : Pulhan Matbaası.
- Eldem, S. H. (1987). Türk Evi III. Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı. İstanbul.
- Ergun, P. (2010). Türk Gelininin Mitolojik Göçü. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 13 Sayı 24. 275-290.
- Esin, E. (2003). Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gögebakan, Y. (2015). Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar Ve Bu Evlerin Genel Özellikleri. İnönü Üniversitesi Kültür Ve Sanat Dergisi. Cilt/Vol. 1 Sayı/No.1. 41-55.
- Günay, R. (1998). Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri. İstanbul: YEM Yayınevi.
- Hacıbaloğlu, M. (1989). Geleneksel Türk Evi Ve Çağımıza Ulaşamamasının Nedenleri. Gazi ÜNİVERSİTESİ Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, Ankara.
- Hasol, D. (1990). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. İstanbul :Yem Yayınevi.
- Kuban, D. (1976). Sanat Tarihimizin Sorunları. İstanbul :Çağdaş Yayınları.
- Küçükerman, Ö. (1988). Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu. 3. Basım
- Larousse, M. (1990). "Ev" maddesi Cilt: 4 . İstanbul Meydan Yayınevi.
- Ögel, B. (1984). Türk Kültür Tarihine Giriş, C. VII, Ankara :Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1995). Türk Mitolojisi Cilt II. Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özdemir, N. (1993). "Çeyiz" Anonim. "Çeyiz Geleneği". . Cilt: 8. İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- Tokol, T., Geleneksel Türk Evinde Yalınlık" Safranbolu Kaymakamlar Evi Örneğinde İç Mekan Donatıları.
- Radloff, W. (1956). Sibiry'a'dan, (çev.: Ahmet Temir). İstanbul: Maarif Basımevi.
- Sağol, G. (2005). Türklerde Evliliğin Algılanışı "Evlenmek" Karşılığı Kullanılan Kelimelerden Hareketle Uygurlardan Osmanlıya", Şinasi Tekin Anısına. İstanbul :Simurg Yayınları. 661-684

İnternet Kaynakları:

- <http://devletiosmanl.blogspot.com/2015/02/harem-ile-selamlk-arasndaki-dolap.html>
- <https://www.rotasenin.com/kaymakamlar-muze-evi>
- <https://www.pinterest.co.uk/pin/336151559660057506/?lp=true>
- http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=10678